

Orta Likya'da Erken Bizans Dönemi Yerleşimleri ve Kırsal Konut Mimarisi

Bülent İŞLER*

Antalya'nın Demre (Myra) ilçesinin kuzeyindeki dağlık alanda yer alan antik yerleşimlerde 2006-2009 yıllarında, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Antalya Müzesi'nin denetiminde yürüttüğüm yüzey araştırmaları, bölgenin Bizans Dönemi yerleşim dokusu ve mimarisi üzerine önemli veriler sunmuştur¹. Myra/Demre'ye bağlı Muskar ve Çağman köyleri ve bu köylerin mahallesi olan Devekuyusu, Alacahisar, Karabel, Karabel/Asarcık Doğu ve Batı, Alakilise, Dikmen ve Yılanbaşı yerleşimlerinde yürüttüğüm yüzey araştırmaları sırasında saptadığım askeri ve dinsel yapıların yanı sıra konutlar, günümüze kadar bozulmadan ulaşabilmiş özgün yerli mimari biçimleriyle, erken Bizans Dönemi kırsal yaşamına ışık tutmaktadır. Sunulan çalışma bölgenin topoğrafyası ve yerel mimari özellikleri ortaya konularak, konutların tarihlendirme ve özgün durumlarıyla ilgili verilerin irdelenmesini, konuyla ilgili araştırmalara küçük de olsa katkı yapmayı amaçlar.

Yerleşimlerin ağırlıklı bölümünü oluşturan konutlar bölge genelinde en az tanınan yapı türüdür. Son yıllarda özellikle Kyaneai ve diğer kent merkezlerindeki çalışmalar, bölgeye komşu Batı Anadolu, Beydağları, Alanya ve Antakya çevresinde yürütülen özverili araştırmalar erken Bizans Dönemi konut mimarisi hakkında önemli bilgiler sunmuştur². H. İşkan ve F. Işık'ın Avşar Tepesi yerleşimi bağlamında Likya Bölgesi konut mimarisi üzerine değerlendirmeleri Bizans öncesi konut mimarisine ışık tutar³. Araştırmaların çoğu kazısı yapılan Bizans öncesi kent merkezlerindeki konut mimarisiyle sınırlı kalmış, kırsal alandaki Bizans konut mimarisi bilinmezliğini korumuştur. Bu bağlamda 1960-63 yıllarında Myra'nın dağlık kırsal kesimindeki yerleşimlerde yüzey araştırmaları yürüten M. Harrison'ın bölgedeki erken Bizans Dönemi dini mimarisinin yanı sıra konutlar hakkında aktardığı kısa bilgiler önemlidir⁴.

* Dr. Bülent İşler, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Beşevler-Ankara.
E-posta: mugla48tr@gmail.com

1 Yüzey araştırmaları Suna - İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED) ve Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi'nce maddi olarak desteklenmiştir. Maddi ve manevi desteklerinden dolayı tüm kurum ve kuruluşlara teşekkür ederim.

2011 yılından başlayarak Prof. Dr. N. Çevik başkanlığındaki Andriake/Demre Kazıları Bizans sektörü ekip üyesi olarak, Myra'nın dağlık alandaki yerleşimlerdeki konuyla ilgili çalışmalarımız devam etmektedir.

2 Beydağları yüzey araştırmaları için toplu olarak bk.: Çevik 2007; Çevik 2005; Kyaneai için bk.: Kolb 1993; Alanya için bk. Doğan 2008. Batı Anadolu için Ersoy - Gürler 1994; Antakya için Stillwell 1961; Kilikya Bölgesi'nin Bizans Dönemi ev mimarisi için Hild v.d. 1989, 306-313, Res. 57-61.

3 İşkan - Işık 2005, 398-415.

4 Harrison 2001.

Myra'nın bulunduğu orta Likya, doğusunda yüksekliği 2300 m.'ye ulaşan Gülmez ve Alacadağ, kuzeyde Susuz Dağı, batıda Akdağ ile yüksek engebeli bir yapıya sahiptir. Bu dağlık alanın doğusundaki Limyra, kuzeydoğusunda Arykanda, batısında Kyaneai antik kentleri bölgenin önemli yerleşimleri arasında sıralanır. Sayılan kent merkezleri dışında, engebeli araziye dağılmış halde, çok sayıda küçük yerleşim birimi bulunmaktadır. Türk dönemi isimlendirmeleriyle Muskar, Devékuyusu, Alacahisar, Karabel, Asarcık Doğu ve Batı, Çağman, Karabol, Alakilise, Dikmen ve Yılanbaşı merkezlerindeki anıtsal kiliseleriyle Bizans Dönemi'nde iskan görmüş, Myra'nın kırsalında dağlık bölgedeki başlıca yerleşimlerdir (Res. 1).

Myra'nın gerisindeki yüksek tepeler ve derin vadiler aynı zamanda insanlar için her açıdan korunaklı bir ortam sunmuştur. Kıyı kentlerini yakıp yıkan ve nüfusunun önemli ölçüde azalmasına neden olan korsanlık faaliyetlerinin, istilalar, salgın hastalıklar ve doğal felaketlerin iç bölgelere etkisi çok daha sınırlıdır. Özellikle 6.-8. yy.'larda meydana gelen depremler Myra ve çevresindeki Aperlai, Kekova ve Simena gibi kıyı yerleşimlerinin yıkılmasına ve kıyı kesiminin denize çökmesine neden olmuştur. 542 ve 1346-47 yıllarındaki büyük veba salgınları sadece Likya ve Pamfilya bölgesinde değil, aynı zamanda o gün bilinen tüm dünyada büyük oranda nüfus kaybına yol açmıştır. Bu iki büyük salgın sırasında liman yerleşimlerinde %50'yi bulan nüfus kaybı iç bölgelerde %30'da kalmıştır⁵.

542 yılındaki veba salgınının iç bölgelere ulaşmasını engellemek için Sionlu Aziz Nikolaos, Alacadağ'dan Myra'ya ve kıyı kentlerine ticaret yapılmamasını önermiştir. Dağlık alandan kıyı kentlerine olan mal akışı durma noktasına gelmiş; bunun sonucunda yaşanan ekonomik durgunluktan Myra Piskoposu, Sionlu Aziz Nikolaos'u sorumlu tutmuştur⁶.

7. yy.'ın ilk yarısında başlayan Sasani (602-628) istilasını, Arap akınları izlemiştir. Likya kıyılarına düzenlenen düzenli yaz seferlerinin yanı sıra, Likya'nın sahil kesimi Arap korsanlar tarafından da yıpratılmıştır. Etkin olarak kıyı bölgelerinde görülen saldırı ve yağmalar ekonomik hayatı olumsuz etkilediği gibi bazı kentlerin terk edilmesine, halkın kıyı yerleşimlerinden savunmaya daha elverişli iç bölgelere çekilmesine neden olmuştur⁷.

Myra'nın kırsal kesimindeki yerleşimlerinin Bizans Dönemi nüfusu hakkında çok kısıtlı bilgi bulunmaktadır⁸. Bölgedeki yerleşimlerin birbirine yakın ve sık olmasından yola çıkarak nüfusun kalabalık olduğu düşünülür. Yerleşimlerde günümüze ulaşabilmiş mimari kalıntılar da Antik Dönem'den başlayarak Bizans Dönemi'nin sonuna kadar nüfusun önemli bir bölümünün kentler dışındaki kırsal kesimde yaşadığını destekler.

Myra'daki dağlık kırsal alanda yer alan yerleşimlerle kıyıdakiler arasında sosyal ve kültürel hayat farklı sürdürülüyordu. Kırsal yerleşimler tarımsal üretimin, kıyı yerleşimleri ile büyük kent merkezleri üretilen ürünlerin değiş tokuşunun yapıldığı merkezlerdi. Dolayısıyla sahil kesimini besleyen temel kaynaklar dağlarda ve vadilerde üretilen ürünlere dayanıyordu. Kırsalda homojen bir topluluk oluşturan aileler, genellikle korunaklı tepeler üzerinde inşa ettikleri evlerinin çevresinde teraslanarak oluşturulmuş tarım alanlarında üzüm, zeytin ve tahıl yetiştirerek aynı zamanda hayvancılık ormancılık yaparak günlük gereksinimlerini karşıladıkları bir yaşam sürdürmekteydi (Res. 2). Elde edilen ürünler yıllık yiyecek ihtiyacını karşıladığı gibi fazlalık

5 Duggan 2004, 132, 137-140.

6 Ševčenko 1984, 52-53; Foss 1996, 307.

7 Küçükaşçı 2006, 378; Erdem 2006, 244.

8 Myra'nın dağlık kırsal alanındaki yerleşimler ve onların nüfusu hakkında en önemli kaynaklardan biri 6. yy.'da bölgede bir manastır kuran Sionlu Aziz Nikolaos'un *Vita'sıdır*. Blum, Vita'da geçen bilgilerden bölgedeki yerleşimlerin nüfusu hakkında yorumlar yapar. Blum 1994/1995, 52-67; Blum 1997.

ürün kıyı kentlerine ticareti yapılarak önemli bir kazanç kaynağı oluşturmuştu. Ayrıca Bizans Devleti'nin zenginliğinin büyük bölümünün topraktan ve köylülerin gelirlerinden sağladığı vergilerden geldiği göz önüne alınırsa, kırsal yaşamın önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Myra'nın dağlık kırsal yerleşimlerinin büyüklüğü sahip olduğu tarım arazisiyle doğru orantılıydı. Bölgede dağınık haldeki küçük tarım arazilerine bağlı olarak, büyük ölçekli yerleşimler yerine, birbirlerine uzak olmayan küçük ölçekli köy, çiftlik/bey evi ya da manastır gibi kırsal yerleşimler kurulmuştu.

Bölgedeki yerleşimlerin çoğunun antik adı bilinmez, ama Sionlu Aziz Nikolaos'un M.S. 564 yılında ölümünden sonra keşişlerden biri tarafından yazılan Vita'sı, çok sayıda yer adının yanı sıra bölgedeki ekonomik, sosyal, demografik yapı, kilise organizasyonu ve manastır yönetimi hakkında bilgiler içermesi bakımından önemli bir dönem kaynağıdır⁹. Anrich, Vita ve elindeki diğer dönem kaynaklarından yararlanarak bölgedeki yerleşimlerin bir listesini oluşturur. Listesinde 36'sı o zamana kadar bilinmeyen toplam 54 yerleşim adı vardır. Anrich, listedeki 32'si daha önce bilinmeyen 46 yerleşimin adını Sionlu Aziz Nikolaos'un Vitası'ndan tespit eder. Birçok yayında, Vita'da geçen yerleşim adları ile Myra çevresindeki antik yerleşimler arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır¹⁰. Ancak elde yeteri kadar yazılı dönem kaynağının olmaması nedeniyle çok az sayıda yerleşimin antik adı tespit edilebilmiştir.

Myra'nın dağlık kırsal alanında en büyük yerleşim, yeri tam olarak tespit edilemeyen Tragallastos'tur. Arykanda'da bulunan bir yazıttan, Tragallastos'un Roma İmparatorluk Dönemi'nde Arykanda ile askeri bir birlik kurduğu anlaşılır¹¹. Bizans Dönemi'nde ise Tragallastos'un Myra (Demre)'ya bağlı bir kömāi (köy) olduğu bilinir. Bu bilgilerden Tragallastos'un Arykanda ile Myra arasında yer alan dağlık alanda olduğu kabul edilmektedir¹². Dönem kaynaklarına göre 6. yy.'da ikiyüz kişinin yaşadığı tahmin edilen Tragallastos, 9. yy.'ın ikinci yarısında, kısa bir süreliğine piskoposluk merkezi olmuştur¹³.

Tragallastos dışında Alakilise yerleşimindeki Başmelek Gabriel'e adanan kilisenin narteksinde yer alan kitabe ile Sionlu Nikolaos'un Vitası'ndaki bilgiler karşılaştırılması sonucu yerleşimin antik adının Karkabo olduğu tespit edilir¹⁴. Asarcık'taki yerleşimin yaklaşık 5 km. uzağında Çağman'daki yerleşimin antik adının Plakoma olduğu önerilir¹⁵. Bölgedeki diğer yerleşimlerin Bizans Dönemi adlarını tespit etmek, yazılı bir belge bulunmamasından dolayı şimdilik mümkün görünmez.

Orta Likya'nın dağlık alanında kurulmuş köyler genelde savunmaya elverişli kayalık tepelerde kısmen yamaçlara yayılan yapılardan oluşmaktadır. Çoğunluğu basit bir savunma duvarı ile çevrelenmiştir. Çevrelerindeki kaya mezarları ya da lahitlerin de gösterdiği gibi çoğu köy yerleşimi Klasik Dönem'den itibaren Bizans Dönemi'nin sonuna kadar kesintisiz iskân görmüştür. Bizans Dönemi'nden önceki dönemlerde yapılan yerleşimlerdeki konut, sarnıç ve ışık gibi

9 Anrich 1917, 532-539.

10 İşler 2009, 229-230; İşler 2010, 233-256; İşler 2012, 163-164.

11 Şahin 1994, 1.

12 Foss, makalesinde yer alan haritasında Doğu Asarcık yerleşimini yakınındaki Karabel mahallesini Tragallastos olarak adlandırmıştır. Foss 1991, 310, 338. Foss'un önerisi dışında, Muskar Köyü'nün Tragallastos olduğu ileri sürülmüştür. Hellenkemper - Hild 2004, 890-892. Ancak eldeki bilgiler ve bölgedeki mimari kalıntılarla eşleştirilmesi sonucu Karabel/Asarcık Doğu yerleşiminin Tragallastos yerleşimi olduğunu göstermektedir (Res. 3). İşler 2009, 254-255.

13 Blum 1994, 59; Hild 2004, 13.

14 Foss 1991, 311-312; Blum 1994, 54.

15 Foss 1991, 388.

yapılar, küçük eklemeler dışında büyük ölçüde aynen kullanılmaya devam etmiştir. En belirgin değişim, yerleşimlerin merkezlerine büyük bazilikal planlı kiliselerin yapılmaya başlanmasıdır. Kiliseler bazen yerleşimin merkezindeki tapınağın bazen de önceki dönemden kalan konutların üzerine inşa edilmiştir. Myra'nın dağlık alanında bulunan Karabel, Karabel/Asarcık Doğu (Res. 3), Çağman, Muskar ve Alakilise'deki Bizans yerleşimleri (Res. 4), çevrelerindeki geniş tarım arazileri, kilise merkezli konut yapılarıyla köylerde olması gereken özellikleri taşırlar.

Myra'nın dağlık kırsal alanında, işlenebilir verimli ovaların ve sulanabilir vadilerin civarlarında M.Ö. 600'den itibaren yapılmaya başlanan sadece bir Bey'in evinin yer aldığı yerleşimler de vardır. Bey ya da çiftlik evleri olarak adlandırılan bu yapılar aynı zamanda bölgedeki en küçük yerleşim birimini oluşturur. Genel olarak bakıldığında çiftlik evleri, yol kenarlarındaki küçük tepelere, vadilere bakan yamaçlarda ya da tarıma uygun düzlüklere egemen tepeler üzerinde konumlanmışlardır. 2-6 odası bulunan çiftlik/bey evlerinin çoğu iki katlı olarak düzenlenmiştir. Çevrelerinde yer alan teraslanarak oluşturulmuş tarım alanlarından elde edilen ürünleri işlemek üzere, bazen evlerin alt katlarında bazen de evin yakınında zeytin ya da şarap işlikleri görülür. Evlerin alt katları çoğunlukla işlik ve depolama alanları, üst katlar ise insanların yaşama alanı olarak kullanılmıştır. Plan özellikleri, seramik buluntuları ve yakınındaki lahitler çiftlik evlerinin büyük çoğunluğunun Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olduklarını, bazılarının Bizans Dönemi'nde de kullanılmaya devam edildiklerini gösterir¹⁶.

Diğer bir yerleşim tipi ise çekirdek bir yapı -genelde Hellenistik bir kule yapısı- ve etrafında seyrek olarak gruplanmış şarap veya zeytinyağı presleri ve kayaya oyulmuş mekânların bulunduğu kule-çiftlik tarzındaki yerleşimlerdir¹⁷. Kırsal kesimde, köyler ve çiftliklerin yanı sıra sıkça karşımıza çıkan kulelerin işlevleri hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bu yapıların haberleşmede postanın el değiştirdiği menzil istasyonları¹⁸, herhangi bir tehlike karşısında korunaksız bir çevrede yaşayan halkın sığınabilecekleri bir mekân ya da küçük askeri üsler/garnizon olarak¹⁹, belki de haydutlara karşı nöbet tutmak amacıyla yapıldıkları düşünülmüştür. Son yıllarda yapılan araştırmalar ise kulelerin bir çiftliğin çekirdeğini oluşturduğunu ortaya koymuştur²⁰. Geç Klasik ve Erken Hellenistik Dönem'de Ege Bölgesi ve çevresinde ortaya çıkan ve genel olarak çok fonksiyonlu kullanılan bir kuleden -konut yapısı, çalışma alanı, zemin katı ahır ve depo olarak kullanılan- yan yapılardan ve duvarla çevrilmiş bir avludan oluşan bu yapı tipi "kuleli çiftlik" adıyla tanımlanmıştır. Birkaç kattan oluşan Kule evler Ege Bölgesi'nde ve Kafkaslarda Sveneti bölgesinde konut olarak günümüze kadar kullanılmaya devam etmiştir²¹.

Tarım arazilerinin yakınında kurulu kule/çiftlik tarzı evler, dar mazgal pencerelerle aydınlatılmış alt katları bir çeşit depolama amacı ile kullanılmıştır. Bazen üst bazen de orta katta

16 Beydağları yüzey araştırmalarında benzer özellikler gösteren çok sayıda çiftlik evi tespit edilmiştir. Bulut 2007a, 23-33; Bulut 2007b, 417-431.

17 Konecny 1997.

18 Orta Likya Bölgesi'ndeki Kule yerleşimleri üzerine en ayrıntılı çalışmayı yapan Konecny göre kulelerin haber istasyonu olarak algılanabilmesi için önemli bağlantı hatları kenarında ya da görüş sahası oldukça geniş olan zirveler üzerinde yoğunlaşması beklenirdi. Fakat Likya'daki kuleler için her iki durum da söz konusu değildir. Genellikle verimli küçük arazilerin kenarında yer alan kulelerin ek yapıları, tarımla ilgili donanımları ve birbirlerine çok yakın konumlanmaları haber istasyonu oldukları tezini çürütür. Konecny 1997, 90 vd.

19 Kule yerleşimlerinin en fazla 10-15 kişi barındırabilecek ölçülerde olmasından dolayı donanımlı garnizonların yaşamasına yetecek kadar yeterli yer bulunmadığı görüşü hakimdir. Konecny 1997, 91.

20 Konecny 1997, 13.

21 Ege Bölgesi Yeni Foça civarındaki kule evlerinin Bizans ve Bizans öncesine dayanan konut mimarisinin bir devamı olarak düşünülmüştür. Arel 1990, 43-71. Gürcistan'da Sveneti Bölgesi'ndeki kule evlerin mimarisi için bk.: Mepiaschwili - Zinzadse 1987, 31 vd. Şek. 26-31.

bulunan ocak nişi, evin bu bölümlerinin mutfak ve günlük işlerin görüldüğü yerler olduğunu göstermektedir²². Kulelerde iç hacim ahşap bölüntülerle katlara ayrılmış, üst katlara çıkış mekânın bir köşesine yerleştirilen ahşap merdivenlerle sağlanmıştır. Genelde zeminden çatıya kadar yükselen bir direk, tavanı taşıyan kirişlere destek olur. Kilikya ve orta Likya'da Kyaneai yöresinde Asar Köte, Kale Tepesi gibi Hellenistik Dönem'e tarihlenen çok sayıda kuleli çiftlik bulunur²³.

Myra'nın dağlık alanında sıklıkla karşılaşılan bey evleri ve kule çiftlik yerleşimlerinin Bizans Dönemi'nde de kullanıldığı, dolayısıyla tarımsal üretim biçimlerinin yanı sıra ekonomik ve sosyal yapının da yüzyıllar boyunca benzer biçimde sürdüğü anlaşılmaktadır. Bizans Dönemi'nde kule çiftlikler, alanlarının genişletilmesiyle bazen köy bazen de manastır yerleşimlerinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Bölgedeki Danabaşın Zeytinlik Mevkii, Karabel/Asarcık Batı, Yılanbaşı yerleşimlerindeki, Hellenistik kule çiftlik yapısı, yeni eklenen yapılarla 6. yy. başlarında manastırlara dönüşmüştür.

Bizans Dönemi ile başlayan bir diğer değişim, özellikle Demre'nin dağlık kesiminde manastır yerleşimlerinin kurulmasıdır. Savunmanın kolay oluşu, tarıma elverişli arazilerin olması ve hac yolları üzerinde bulunması bölgede manastır yaşamının gelişmesine katkı sağlamıştır. Bölgede 4. yy.'da yaşamış olan çocukların ve denizcilerin koruyucu azizi Nikolaos ve 6. yy.'ın başlarında yaşamış olan Sionlu Aziz Nikolaos'un kurduğu manastırlar kısa sürede birer hac merkezi haline gelmiştir. Myra'nın kırsalındaki Karabel/Asarcık Batı, Alacahisar, Devékuyusu, Dikmen, Yılanbaşı ve Danabaşın Zeytinlik Mevkii yerleşimleri, anıtsal boyutlu kiliseleri ve ek yapılarıyla birer manastır özelliği taşır²⁴. Manastır yerleşmelerinde dini işlevli yapıların dışında sınırlı sayıdaki yapı, ışık ve konut olarak tanımlanır. Tamamı iki katlı olan konutlar manastırda yaşayan rahipler için olmalıdır.

Myra'nın kırsalındaki yerleşimlerde konutların tamamı vadi yamaçlarına ya da tarım alanlarının yakınındaki kayalık alanlara inşa edilmiştir (Res. 5). Konumu nedeniyle yamaca dayalı arka duvarları genellikle yerli kayanın oyulmasıyla biçimlenmiştir (Res. 7). Büyük kent merkezlerindeki *insula* tipi apartman evler ya da *peristyle* plan tipinde, bir avlu çevresinde çok sayıda mekandan oluşan kompleks yapılar yerini kırsalda tek mekanlı basit *hybrid* yapılara bırakmıştır.

Bölgedeki konut mimarisi üzerine araştırmaların azlığına bağlı olarak tipolojik değerlendirmeler de oldukça kısıtlıdır. K. Rheidt ve U. Wulf'un Pergamon bağlamında yapmış oldukları tipoloji, konutları tiplerine göre değerlendirmede önemli bir katkı sunar²⁵. 10.-14. yy.'lara tarihlenen çoğunlukla tek katlı Pergamon konutları, yüksek duvarla çevrili bir avlu etrafında konumlanmış mekânlardan oluşmaktadır. Rheidt, tipolojisinde evin önündeki avluyu esas almakta, mekânların avlu etrafındaki konumu ve sayısına göre konutları beş ana grupta toplamaktadır. Avlu, erken dönem *peristyle* planlı ve iç avlulu konutlardan farklı olarak bahçe görünümündedir. Ev ile sokak arasında bağlantıyı sağlayan bahçe, aileye özgü yemek pişirme, çamaşır yıkama gibi günlük işlerin görüldüğü alanlardır. Pergamon'daki konutlar mekân sayısı ve düzenlenişi açısından Myra kırsalındaki konutlarla benzer özellikler göstermekle birlikte avlu düzenlemesi bakımından farklıdır.

22 Arel 1990, 44.

23 Kilikya Bölgesi'ndeki kule çiftlik yerleşimleri için Durugönül 197-203; Kyaneai çevresindeki kule yerleşimleri için Kolb 1996, 248 vd.; Beydağları için Çevik - Bulut 2007, 104-130.

24 Hild 2003, 313-334; Severin - Grossmann 2003.

25 Rheidt 1990, 195-204, Şek. 2, 3.

İ. Türkoğlu'nun Batı Anadolu bağlamında sunduğu Bizans Dönemi konut mimarisi ve konut tiplerine yönelik kapsamlı çalışmasının da bize gösterdiği gibi Bizans Dönemi konut tipleri dönemlere ve buldukları coğrafyanın koşullarına göre çok değişkendir²⁶. Hatta aynı bölgede ekonomik farklılıklar ya da gereksinimlere bağlı olarak farklı tiplerde konutlar yapılabilmektedir. Bu bağlamda A. Thomsen'in Avşar Tepesi'ndeki konutlarla ilgili tipolojik çalışması ilgi çekicidir. Thomsen, konutları biçimlerine göre verandalı evler, sıra odalı evler, tek odalı evler ve kavisli evler olmak üzere dört ana grupta toplar²⁷. Yapılan tipolojik değerlendirme tartışmaya açık olmakla birlikte Myra'nın kırsal konut mimarisini tanımlamada temel olarak alınabilir. Verandalı evler ismini, evin vadiye dönük yüzü boyunca uzanan, taş bir setle oluşturulmuş olan terastan almaktadır. Daha çok bir avlu görünümündeki terasların konutlarla organik bir bağı yoktur. H. İşkan ve F. Işık'ın da belirttikleri gibi verandayı öne çıkartarak bir konut tipini belirlemek mevcut malzemenin tanımlanmasında yetersiz kalmaktadır²⁸. Ayrıca Thomsen'in kavisli evler olarak adlandırdığı ve duvarları kavis verilerek yuvarlatılan çok odalı evlere Myra kırsalında sürdürdüğümüz yüzey araştırmalarında rastlamadık. Ancak odaların yerleşim düzeni ve sayısı bakımından benzeyen; duvarlarının dik açılı olmasıyla farklılaşan benzer tipte konutlar bulunur. Sonuç olarak Myra'nın kırsal alanındaki konutları biçimlerine göre sıra odalı evler, tek odalı evler ve dikdörtgen bir alanda 2-4 odadan oluşan evler olmak üzere şimdilik üç grupta toplamak daha uygun olacaktır²⁹.

Çoğunlukla bir çevre duvarına sahip dolayısıyla alanının dar olduğu yerleşimlerde yer alan sıra odalı evler, teraslanmış tepe yamaçlarında, birbirine bitişik haldeki yan yana sıralanan mekânlardan oluşur³⁰. Bir ailenin yaşamına uygun olan, 5-6 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen planlı her bir mekânın ayrı birer girişi vardır (Res. 3, 6). Ortak bir savunma duvarı içinde toplu ya da birbirine yakın konumlanmış olmalarından dolayı konutlarda ailenin güvenliğini sağlayan iç avlulara ihtiyaç duyulmamıştır. Konutlar doğrudan önlerindeki boş alanlara ya da dar sokaklara açılır.

Mekânların ardarda dizilişi ile belirlenmiş olan sıra odalı evlere bölgede Karabel/Asarcık Doğu yerleşimde rastlanır (Res. 3). Sıra odalı konutlar, 90 m. çapında dairesel çevre duvarı ile sınırlanan yerleşim alanı içinde tepenin yamacına yukarıdan aşağı doğru dikine konumlanır. İki katlı oldukları anlaşılan konutların alt katları önlerindeki, üst kotta yer alan kiliseye doğru uzanan yola açılır. İlgi çeken bir özellik üst katı oluşturan mekânların, sokağa açılan kapıları dışında, kendi aralarında da kapılarının olmasıdır. Dolayısıyla, yan yana sıralanmış 2-3 mekândan oluşan bu yapıların tek bir eve ait olabileceği düşünülebilir. Bu özelliğinden dolayı, Avşar Tepesi'nde benzer tipteki yapılar, H. İşkan ve F. Işık tarafından haklı olarak "bölümlenmiş uzun evler" olarak nitelenmiştir³¹. Ancak her bir mekânın, aralarında kan bağı bulunan ve kırsalda homojen topluluklar oluşturan ayrı aile bireylerince kullanılmış olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

26 Türkoğlu 2004, 93-130.

27 Thomsen 2002, 195 vd.

28 İşkan - Işık 2004, 400.

29 Dördüncü bir grubu, ortada bir iç avlu çevresinde odaların yer aldığı *peristyle* plan tipindeki konutlar oluşturur. Likya Bölgesi'nde gelir seviyesi yüksek yerleşimlerde karşımıza çıkan *peristyle* planlı büyük villalara, büyük kent merkezleri dışındaki kırsal alanlarda ender rastlanır. Arykanda kazılarında çokça ortaya çıkarılan ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bu tip konutlardan Myra'da olup olmadığı tespit edilememiştir. İşler 2010, 249-250. Kilikya Bölgesi'nde erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen *peristyle* planlı konutların yanısıra çok odalı, sıra odalı ve tek odalı konut yapıları bulunmaktadır. Hild v.d. 1989, 309-310, Res. 58 a-c.

30 Thomsen'in "sıra odalı evler" grubunda değerlendirdiği konutlar için bk.: Thomsen 2002, 277-285, Kat. 70-81.

31 İşkan - Işık 2004, 400 v.d.

İkinci grubu oluşturan tek odalı evler aynı zamanda bölgede en çok rastlanan konut tipidir. Ortalama 5-6 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen planlı bu tip konutlar köy yerleşimlerinde ama daha çok küçük tarım alanlarının yakınındaki yamaçlarda bağımsız halde karşımıza çıkmaktadır (Res. 7). Karabel/Asarcık Doğu, Alakilise, Dikmen yerleşimlerinin içinde ve yerleşimler dışında tarım alanlarının yakınında çok sayıda bu tip konut tespit edilir. Konutların neredeyse tamamında iki katlı olduklarına dair mimari veriler bulunur.

Muskar'dan Alakilise'ye giden yol üzerindeki bir konut, tek odalı evlerin farklı bir örneğini sunar (Res. 8). Konut yan yana konumlanmış, yaklaşık 5.5x5.5 m. ölçülerinde, birbirleri ile organik bir bağı bulunmayan iki ayrı birimden oluşur. Doğu birim düzgün örgü tekniği ve iki katlı düzenlemesiyle konut özelliği taşıırken, batı yanındaki birim temel seviyesinde günümüze ulaşabilmiş özensiz duvarları ve geniş giriş açıklığı ile hayvanlar için bir ağıl olduğu izlenimini verir. Dolayısıyla konutların hayvanlar için ek birimleri de içerdiklerini gösterir.

Üçüncü ve son grubu dikdörtgen planlı 2-4 mekâna sahip konut yapıları oluşturur (Res. 9-12). Tarım alanlarının yakınlarına bağımsız halde inşa edilen bu tip konutlar bir ön oda ve bu ön odadan geçilerek ulaşılan mekânlardan oluşmaktadır. Dikdörtgen alanda sıralanan, 10-15 m.'ye ulaşabilen oda boyutlarıyla diğer iki gruptan ayrılır. Tamamı iki katlı olan bu tip konutlarda zemin kattaki çok odalı düzenlemenin ikinci katta da devam edip etmediği belirsizliğini korur. Ancak, Karabel/Asarcık Batı yerleşiminde B ve C olarak adlandırılan konutlardaki zemin kattaki dörtlü oda düzenlemesinin ikinci katta iki bölüntülü olduğuna dair izler bulunur (Res. 9-10). Buradaki konutlarda ikinci katta bölüntü sayısı azaltılarak daha geniş iki mekân elde edildiği anlaşılıyor. B konutunun girişi önüne, içinde işlevini tespit edemediğimiz küçük yekpare bir ışık teknesinin de olduğu, duvarla çevrili bir avlu eklenmiştir.

Çok odalı evler bölgede Alakilise vadisinde, kilisenin kuzey ve güneyindeki tarım alanlarının yakınındaki yamaç ve düzlüklerde sıklıkla rastlanır. Alakilise'deki yüze yakın konuttan birkaçının planı kısa birer tanım eşliğinde M. Harrison tarafından yayınlanmıştır (Res. 11-12)³². Çoğu 6. yy.'a tarihlenen konut duvarlarında Hıristiyanlıkla ilgili, kabartma tekniğinde yapılmış dini sembollere yer verilir. Konutların duvar malzeme-tekniik özelliklerinin yerleşimin kilisesiyle benzer özellikler göstermesi bölgedeki çok odalı konutların daha çok Bizans Dönemi'nde yapılmış olduğunu düşündürmektedir.

Konutların ortalama 0.70 m. kalınlığındaki duvarları bölgenin yerel malzemesi olan kireç taşından, kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Çift cidarlı duvarların iç kısmı moloz taş ile doldurulmuş, köşeleri ve pencere kenarları daha düzgün işlenmiş büyük blok taşlarla sağlamlaştırılmıştır (Res. 13). Bazı konutlarda enlemesine taş bloklar yerleştirilerek duvarın iç ve dış kabuğu birbirine bağlanmış böylece daha sağlam bir yapı oluşturulmuştur. Enlemesine duvar içine giren taş blokların, dışta duvar yüzeyinden 5 cm. kadar dışa taşkın olduğu dikkati çeker. Çoğunda duvarlar örüldükten sonra derz araları kireç harcıyla sıvanmıştır. Dikdörtgen biçimli kapıların söve ve lentolarında yekpare taş bloklar kullanılmıştır. Kimi araştırmacılar, yıkıntılar içindeki taşın ikinci kata yetecek kadar olmamasını gerekçe göstererek Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, konutların üst kat duvarlarında, ahşap kullanılmış olabileceğine dair görüş ileri sürseler de yüzey araştırmalarımız sırasında böyle bir bulguya rastlamadık. Bölgedeki konutlarda kat ayırımından sonra duvarlar aynı şekilde devam etmekte dolayısıyla konut duvarlarının tamamı çatı seviyesine kadar taş olmalıdır.

32 Harrison 2001, 20 v.d.

Myra'nın dağlık alanındaki tespit edilebilen konutlar çoğunlukla iki katlıdır. Arif'teki (Arykanda) Bizans yerleşiminde 6. yy.'a tarihlenen üç katlı konutlara da rastlanır³³. Ancak Myra'nın dağlık kesiminde üç katlı konut yapısına gereksinim duyulmadığı anlaşılıyor. Konutlarda, çoğunlukla alt ve üst katta giriş farklı yönlerden açılan kapılarla sağlanmıştır. Arazinin eğiminden yararlanılarak oluşturulan bu sistemde alt kata giriş yapının daha alt kotunda üst kata giriş ise yapının daha üst kotunda yer alır. Böylece zaten küçük ve dar olan mekânlar içine üst kata çıkışı sağlayan merdiven yapılmasına gerek duyulmamıştır. Yamaç eğiminden yararlanılmadığı durumlarda ikinci kata çıkış, yapının dışına yerleştirilmiş ahşap ya da taş merdivenlerle sağlanmıştır. Taş merdivene oldukça az rastlanmakla birlikte örneğin Alakilise Doğu yamaçtaki iki konutun üst katına çıkışın taş merdivenlerle sağlandığı görülür (Res. 14). Bölgedeki konutlarda ikinci kata çıkış çoğunlukla ahşap merdivenlerle sağlanmıştır. Ahşap merdivenli konutlarda kapı ve pencere açıklıkları güneşi en çok görebilecek şekilde genellikle güney duvarına açılır. Üst ve alt kapı açıklıkları üst üste aynı ekseninde açılmıştır. Üst kat girişi önünde küçük bir terasın varlığı alt kat kapısının üst kısmında yer alan iki konsol ya da kiriş yuvasıyla tespit edilebilir. Konut duvarlarına paralel olarak yerleştirilen ahşap merdivenle terasa ulaşılır. Alakilise'nin güneybatısındaki yamaçta konumlanan konut ahşap merdivenlere örnek olarak verilebilir. Konutun vadiye bakan güney girişleri üst üste yerleştirilmiştir. Ahşap hatıl yuvaları, duvara paralel uzanan ahşap merdivenle ulaşılan ikinci kat girişinin önünde bir verandaya işaret etmektedir (Res. 15-16). Ahşap ve taş merdivenli girişlere bölgedeki Türk dönemi konut yapılarında da karşılaşılar (Res. 17). Dolayısıyla bu örnekler konut mimarisinin yüzyıllar boyu değişmeden benzer biçimde günümüze kadar devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Konutlarda kat ayrımı ahşaptır. Olasılıkla belli aralıklarla yerleştirilen ahşap kirişler üstten kalın tahtalarla kaplanmıştır. Kat ayrımında kirişlerin yerleştirilişi bakımından üç farklı yöntem izlenmiştir. Birinci yöntemde ahşap kirişler duvar yüzeyinden karşılıklı 10-20 cm. kadar çıkıntı yapan taş konsollar üzerine oturtulmuştur (Res. 18-19). En çok kullanılan bu yöntemde taş konsollar duvar içinde enlemesine uzatılarak duvarın daha sağlam olmasına da katkı sağlanmıştır. İkinci yöntemde kirişler, kat ayrımı seviyesinde duvarın 10 cm. kadar içe çekilmesiyle oluşan düzlüklere yerleştirilmektedir. Dolayısıyla zemin katta 0.70-0.80 m. olan duvar kalınlığı üst katta 10-15 cm. kadar incelmektedir. Zemin kat duvarlarının ana kayanın oyularak oluşturulduğu durumlarda kat ayrımını oluşturan kirişlerin ana kayaya oyulmuş olan yuvalara yerleştirildiği görülür. Örgü duvar tekniğinde, duvara açılacak deliklerin duvarı zayıflatacağından bu yöntem çok fazla tercih edilmemiştir.

Konutların zemin katına giriş ortalama 1.20 m. genişliğindeki kapı açıklıkları ile sağlanmıştır. Dikdörtgen biçimindeki kapıların hemen üzerinde kat ayrımına yönelik izlerin bulunması evlerin zemin katlarının oldukça alçak yapıldığını göstermektedir. Evin olasılıkla 2 m.'yi geçmeyen zemin katının duvarlarında çoğu zaman küçük nişler görülür. Kapı dışında başka bir açıklığın bulunmaması ve tavanlarının alçak yapılması zemin katların daha çok depolama ve hayvanlar için barınak olarak kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Zemin kat girişlerinin de üst katlara göre çok daha geniş yapılması içeriye malzeme sokulmasını ya da hayvanların daha rahat giriş çıkışını sağlamak için olmalıdır. Çok ender olsa da bazı konutların zemin katlarının, zeytinyağı veya şarap üretimi için ışık olarak kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin Karabel/Asarcık Doğu yerleşimde 37 numaralı konutun zemin katı, ana kayaya oyularak oluşturulmuş baskı kolu yuvası ve ezme teknesiyle ışık olarak değerlendirilmiştir (Res. 20-21). Benzer özelliklere sahip konutlar Alanya çevresindeki kırsal alanlarda da tespit edilmiştir³⁴.

33 Harrison - Lawson 1979, 13-16.

34 Doğan 2008.

Konutların üst kat duvarlarının çok azının günümüze gelebilmiş olması mimari biçimi hakkında değerlendirme yapmayı güçleştirir. Buluntular ikinci kat girişlerinin zemin kata göre daha dar olduğunu göstermektedir. Alakilise güneydoğu yamaç yerleşiminde birkaç evin duvarı ikinci kat pencere seviyesine kadar korunmuştur. Buradaki örneklerde erken Bizans Dönemi evlerinin üst katlarında, manzaraya açılan çok sayıda pencereye yer verildiği anlaşılıyor. Yaklaşık 40-60 cm. genişliğindeki pencereler çoğunlukla yuvarlak kemerlidir (Res. 22). Lentosu birbirine paralel yerleştirilmiş iki taş blok ile oluşturulmuş dikdörtgen biçimli pencerelere de rastlanmaktadır.

Günümüze ulaşabilmiş duvarların çok azında ocak nişi tespit edilebilir. İncelediğimiz konut yapılarının içinde ocak nişinin tespit edilememesi nedeniyle yemeklerin nasıl pişirildiği ya da ısıtmanın nasıl sağlandığı belirsizliğini korur. Pişirme işinin konut yapılarının dışında açık alanlardaki ocaklarda yapıldığı daha geç benzer örneklerle kanıtlanır³⁵. Bu gelenek bölgedeki ve Anadolu'nun birçok kırsal yerleşiminde halen devam ettirilmektedir.

Konutların örtü elemanları ile ilgili yeterince arkeolojik veri bulunmaz. Bölgedeki araştırmalarda yüzey buluntusu çatı kiremitine de rastlanmamıştır. Ayrıca bölgede ham madde yokluğundan dolayı kiremit üretiminin mümkün olmaması bu malzemenin ithal edilmesini gerekli kılar. Ulaşımın yük hayvanlarıyla sağlandığı bir ortamda kiremit gibi ağır bir malzemenin yüksek dağlık alana taşınması mümkün görünmez³⁶. Dolayısıyla bölgedeki konutların örtüsü olasılıkla ahşap hatıllar, üstte çalı ve ot kaplama ve onun da üzerinde suyu sızdırmayan kalın bir kil tabakasından oluşmaktaydı³⁷. Boyut olarak konutların oldukça küçük olması, tek pahlı ve az eğimli birer çatıya sahip olduklarını gösteriyor.

Çevrelerindeki tarımsal üretime bağlı olarak -Karabel/Asarcık Batı yerleşimindeki 21 numaralı konutta olduğu gibi- konutların çoğunun yakınında kendine ait, şarap üretimi için bir ışlık bulunur (Res. 6). Sağlam ana kayalara oyularak oluşturulan ışıklar, kayaların sağladığı uzun yaşama olanaklarıyla, neredeyse ilk günkü biçimleriyle zamanımıza kadar gelebilmiştir. Bölgedeki ışıkların ana kayaya yapılması gelenek haline gelmiştir. Ana kaya sağlam ve sızdırmaz yapıyla düzgün yüzeyler yaratılmasına olanak verir. Aynı zamanda, güç gerektiren ezme ve presleme işlerinde, baskı kolu için sağlam bir yapı oluşturmuştur. Işıklar çoğunlukla konutların yakınında açık alanda yer alır.

Açık alanlarda yapılan ışıkların daha çok şarap üretmek için olduğu bilinir. Üzüm preslerini yer seçiminde açık alanların tercih edilmesinin nedeni, güneş ışığı altında preslemenin mayalanmayı (fermantasyonu) hızlandırması ayrıca su kaybını arttırarak şeker oranını yükseltmesidir. Zeytinyağı ışıklarında kullanılan trapetum (pres yatağı), orbis (kıрма/ezme taşı) ve pres ağırlık taşının olmaması bu ışıkların daha çok şarap üretimi için olduğunu destekler. Nitekim Sionlu Aziz Nikolaos'un Vitası'nda Myra'nın dağlık kesiminde üzüm, buğday ve zeytin üretildiği belirtilmesine karşın ticareti yapılan mallar içinde zeytinyağı bulunmaz³⁸. 2000 m.'yi bulan yüksekliğiyle sıcaklık farklılıklarının oldukça fazla olduğu Likya'nın dağlık alanında zeytin ağacının yetişme alanı sınırlı olmalıdır.

35 Sigalos 2004, 57 vd.

36 Dağlık alandaki yerleşimlerin arasındaki, yaklaşık 2 m. genişliğinde, zaman zaman ana kayanın işlenmesiyle oluşturulan antik yol ağı, basamaklar halinde kademeli olarak giderek yükselen bir yapıdadır. Dolayısıyla yük taşımacılığında dört tekerlekli arabaların kullanılması mümkün değildir.

37 Bizans'ın hakim olduğu bölgelerde benzer örtü sistemine sahip konut yapılarına sıklıkla karşılaşılr. Rheidt 1990, 203 v.d.; Ousterhout 1997, 193-199; Doğan 2008, 4.

38 Ševčenko 1984.

Myra'nın dağlık kırsalında su kaynaklarının çok kısıtlı olmasından dolayı su ihtiyacı çoğunlukla ana kayaya oyularak oluşturulmuş sarnıçlardan sağlanmıştır. Bölgedeki konutların büyük bölümünün kendine ait bir sarnıcı bulunmaktadır (Res. 11-12). Sarnıçların her biri 10-15 m.'ye ulaşan derinlikte, armut biçiminde tabana doğru genişleyen bir yapıya sahiptir. Kışın çatılardan toplanan ve kanallar yardımı ile haznede biriken su kurak yaz ayları boyunca hem ev halkının hem de hayvanlarının ihtiyacını karşılamaktaydı. Dolayısıyla bölgedeki her evin ve kilisenin bir ya da birden fazla sarnıcı bulunuyordu. Küçük köy yerleşimlerinde ortak kullanıma yönelik sarnıçlar dışında antik yollar üzerinde belli aralıklarda konumlanan ve yolcuların su ihtiyacını karşılayan sarnıçlar da önemli bir yer tutar. Bölgedeki bu sarnıçlar günümüzde yıllık bakımları yapılarak, içlerinde biriken toprak temizlenmekte, duvarlardaki çatlaklar sıvanmakta çobanlar ve yerleşik halk tarafından halen kullanılmaktadır.

Bölgedeki yerleşimlerin antik dönemlerden başlayarak Bizans Dönemi'nin sonuna kadar kesintisiz iskân görmüş olması konut yapılarının tarihlendirilmesini güçleştirir. Bu süreçte daha önceki dönemlerde yapılmış konutlar onarılarak kullanılmaya devam ettiği gibi yeni yapılanlar da öncekilerle benzer plan ve biçim özelliklerine sahiptir. Bazı konutlarda duvar tekniğine göre belli bir döneme yerleştirmek mümkün olmakla birlikte kazı buluntularıyla desteklenmediği sürece doğru bir tarih önerilemez.

Elimizdeki tarihsel ve mimari veriler 6. yy.'ın ortalarında Myra'nın dağlık kırsal nüfusunun en yüksek seviyeye ulaştığını gösterir. Bizans Dönemi'nde yapılmış konutların büyük bölümü de bu döneme ait olmalıdır. Özellikle 542 yılındaki veba salgını sonucunda nüfus azalma sürecine girmiş, dolayısıyla yeni konut yapımına gereksinim duyulmamıştır. Eldeki veriler 9. yy. başlarında yapıların büyük bir tahribata uğradığı ve zarar görmüş yapıların 9. yy.'ın ilk çeyreği içinde onarılarak kullanılmaya devam edildiğini gösterir. Bu dönemde yeni yapılan kiliselerin öncekilere göre oldukça küçük olması 9. yy. başlarında nüfusun önemli ölçüde azaldığına işaret eder. Çevrede yer alan yerleşimlerdeki arkeolojik kazı buluntuları, mimari ve tarih verileri en geç 12. yy.'da bölgedeki Bizans varlığının yok olduğunu gösterir³⁹.

Bu çalışma ile Likya Bölgesi'nin orta kesimindeki Myra antik kentinin kuzeyinde yer alan kırsal yerleşimler ve bu yerleşimlerdeki konutların mimari özellikleri üzerine genel bir değerlendirme sunulmuştur. Henüz kazısı yapılmamış yerleşimlerdeki, ne yazık ki sadece yüzey buluntularına, dolayısıyla sınırlı bilgiye dayalıdır. Ama eldeki veriler, dağlık yapısıyla izole olmuş bölgedeki kırsal konut mimarisinin, kendine özgü yerel özelliklerini ortaya koymaya yeterlidir. İleriki yıllarda yapılacak kazı ve yüzey çalışmalarıyla elde edilebilecek yeni bilgilerle daha ayrıntılı bir değerlendirme sunulabilecektir.

39 İşler 2009, 309-310.

Kısaltmalar ve Kaynakça

- Anrich 1917 G. Anrich, Hagios Nikolaos. Der Heilige Nikolaos in der griechischen Kirche, Texte und Untersuchungen II (1917).
- Arel 1990 A. Arel, "Foça Bağ Evleri ve Kule Ev Geleneği", VII. AST, Antalya 18-23 Mayıs 1989, Ankara (1990) 43-71.
- Blum 1994/1995 H. Blum, "Demographie und Kirchenorganisation in Zentrallykien: Bemerkungen zur Vita Nicolai Sionitae", Lykia 1, 1994/1995, 52-67.
- Blum 1997 H. Blum, Die Vita Nicolai Sionitae. Griechischer Text (1997).
- Bulut 2007a S. Bulut, "Beydağları Çiftlik Yerleşimleri ve İşlikler", Silifke Müzesi Konferansları Kasım 2005-Nisan 2006, Silifke (2007) 23-33.
- Bulut 2007b S. Bulut, "Gazelin İni: Trebenna Teritoryumundan Bir Çiftlik Evi", B. Can - M. Işıklı (haz.), Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları, Atatürk Üniversitesi 50. Yılı Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı (2007) 417-431.
- Çevik 2007 N. Çevik, "Antalya-Bey Dağları Yüzey Araştırmaları 1997-2006 ve Yeni Keşifler", B. Can - M. Işıklı (haz.), Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları, Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı (2007) 17-36.
- Çevik v.d. 2005 N. Çevik v.d., Trebenna Tarihi, Arkeolojisi ve Doğası, Adalya Ek Yayın Dizisi 1 (2005).
- Çevik - Bulut 2007 N. Çevik - S. Bulut, "Likya-Pisidya Sınırında Bulunan Belen ve Kelbessos Kuleli Çiftlikleri ve Kırsalda Güvenlik Konusu Üzerine Bazı Düşünceler", Adalya X, 2007, 104-130.
- Doğan 2008 S. Doğan, "Alanya ve Çevresinde Erken Hıristiyan-Bizans Evleri ve Kırsal Yaşam", Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ II (2008) 1-20.
- Duggan 2004 T. M. P. Duggan, "A short account of recorded Calamities (earthquakes and plagues) in Antalya Province and adjacent and related areas over the past 2,300 Years an Incomplete List, Comments and Observations", Adalya VII, 2004, 123-169.
- Durugönül 1995 S. Durugönül, "Kilikia Kulelerinin Tarihteki Yeri", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi III, 1995 197-203.
- Erdem 2006 İ. Erdem, "Ortaçağ Sonlarında Likya Levant Ticareti ve Türkmenler (12.-15. yy.)", bk.: K. Dörtlük - B. Varkıvanç - T. Kahya v.d. (ed.), III. Uluslararası Likya Sempozyumu, Cilt I, 7-10 Kasım 2005 Antalya (2006) 243-251.
- Ersoy - Gürler 1994 A. Ersoy - B. Gürler, "Antik Çağ Batı Anadoluşunda Konut", Ege Mimarlık Dergisi 13, 1994, 36-40.
- Foss 1991 C. Foss, "Cities and Villages of Lycia in the Life of Saint Nicholas of Holy Zion", Greek Orthodox Theological Review 36, 1991, 303-339.
- Foss 1996 C. Foss, Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor (1996).
- Harrison 2001 R. M. Harrison, Mountain and Plain. From the Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period, W. Young (ed.) (2001).
- Harrison - Lawson 1979 R. M. Harrison - G. R. J. Lawson, "An Early Byzantine Town at Arif in Lycia", Yayla 2, 1979, 13-17.
- Hellenkemper - Hild 2004 H. G. Hellenkemper - F. Hild, Lykien und Pamphylien, Tabula Imperii Byzantini 8 (2004).

- Hild v.d. 1989 F. Hild – H. Hellenkemper – G. Hellenkemper-Salies, “Kommagene - Kilikien - Isaurien”, *Reallexikon byzantinische Kunst*, IV (1989) 182-356.
- Hild 2003 F. Hild, “Klöster in Lykien”, bk.: V. Ruggieri – L. Pieralli (ed.), *Εύκοσμία. Studi miscellanei per il 75 di Vincenzo Poggi* (2003) 313-334.
- Hild 2004 F. Hild, “Lykien in den Notitiae Episcopatum”, *JbÖByz* 54 (2004) 1-18.
- İşkan – Işık 2005 H. İşkan – F. Işık, “Likya Ev Mimarisi Üzerine”, O. Belli - B. B. Kurtel (ed.), *Sinan Genim'e Armağan* (2005) 398-415.
- İşler 2009 B. İşler, *Likya Bölgesi'nde Karabel Asarcık'taki Erken Bizans Dönemi Yerleşimi* (Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2009).
- İşler 2010 B. İşler, “Myra ve Çevresinde Bizans Dönemi”, N. Çevik (ed.), *Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi* (2010) 233-256.
- İşler 2012 B. İşler, “Likya Bölgesi'ndeki Karabel-Asarcık Yerleşimi Yapılarının Plan ve İşlev Özellikleri Üzerine Gözlemler”, bk.: K. Dörtlük – T. Kahya – R. Boyraz Seyhan – T. Ertekin (ed.), *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyumu 04-07 Kasım 2009, Antalya* (2012) 161-181.
- Kolb 1993 F. Kolb (ed.), *Lykische Studien 1: Die Siedlungskammer von Kyaneai*, *AsiaMS* 9 (1993).
- Konecny 1997 A. Konecny, *Turmgehöfte in Zentral und Ostlykien* (1997).
- Küçüktaşçı 2006 M. S. Küçüktaşçı, “VII-XII. Yüzyıllarda Likya'ya Arap İlgisi”, bk.: K. Dörtlük – B. Varkıvanç – T. Kahya v.d. (ed.), *III. Uluslararası Likya Sempozyumu, Cilt I, 7-10 Kasım 2005 Antalya* (2006) 376-383.
- Mepisaschwili – Zinzadse 1987 R. Mepisaschwili – V. Zinzadse, *Georgien: Kirchen und Wehrbauten* (1987).
- Ousterhout 1997 R. G. Ousterhout, “Secular Architecture”, *The Glory of Byzantium Art and Culture of the Middle Byzantine Era A.D. 843-1261* (1997) 193-199.
- Rheidt 1990 K. Rheidt, “Byzantinische Wohnhäuser des 11. bis 14. Jahrhunderts in Pergamon”, *DOP* 44, 1990, 195-204.
- Şahin 1994 S. Şahin, *Die Inschriften von Arykanda. Österreichische Akademie der Wissenschaften* (1994).
- Ševčenko 1984 I. Ševčenko – N. P. Ševčenko, *The Life of Saint Nicholas of Sion* (1984).
- Severin – Grossmann 2003 H. G. Severin – P. Grossmann, *Frühchristliche und byzantinische Bauten im südöstlichen Lykien, Ergebnisse zweier Surveys*, *IstForsch* 46 (2003).
- Sigalos 2004 L. Sigalos, “Middle and Late Byzantine Houses in Greece tenth to fifteenth centuries”, K. Dark (ed.), *Secular Buildings and the Archaeology of Everyday Life in the Byzantine Empire* (2004).
- Stillwell 1961 R. Stillwell, “Houses of Antioch”, *DOP* 15, 1961, 45-57.
- Thomsen 2002 A. Thomsen, *Die lykische Dynastensiedlung auf dem Avşar Tepesi* (2002).
- Türkoğlu 2004 İ. Türkoğlu, *Byzantine Houses in Western Anatolia: An Architectural Approach*, *Al-Masāq* 16.1, 2004, 93-130.

Abstract

Early Byzantine Settlements and Rural House Architecture in Central Lycia

Surveys conducted by the author in the mountainous area north of Demre (Myra) between 2006 and 2009 with the permission of the Ministry of Culture and Tourism and under the supervision of the Antalya Museum have provided much data on the region's settlement pattern and architecture in the Early Byzantine period. The sites covered include the villages of Çağman and Muskar in the district of Demre, and their quarters called Devekuyusu, Alacahisar, Karabel, Doğu and Batı Asarcık, Alakilise, Dikmen and Yılanbaşı. While the structures identified vary from houses to military and religious buildings, they still retain their authentic local architecture and thus shed light onto the rural life of the region in the Early Byzantine period. The study presented here aims at contributing, though small it may be, to the research on the dating of the houses and their original condition by revealing regional topography and local architectural characteristics.

Central Lycia, where Myra is located, has a rough terrain with Mt Gülmez and Alacadağ in the east, Mt Susuz in the north and Mt Akdağ in the west. Among the most important settlements in this mountainous region are Limyra in the east, Arykanda in the northeast, and Kyaneai in the west. In addition, there are numerous small settlements dispersed across the region. High hill and deep valleys behind Myra provided protection. Piracy, invasions, epidemics and natural catastrophes, which swept the coastal areas, did not penetrate much into the interior.

The social and cultural lives of settlements on the coast and in the mountains were different from each other. While the rural settlements were the centres of agricultural production, the coastal settlements and large cities acted as the exchange of the produce. The primary sources feeding the coastal area were distributing the produce from the mountains and valleys. In the countryside homogenous groups of families lived in houses usually built on top of protected hilltops and cultivated the terraced land by growing grapes, olives and grains as well as animal husbandry and forestry.

The size of the mountain settlements of Myra was proportionate with the size of their cultivable land. Instead of large settlements, numerous small rural settlements, such as villages, farmsteads or monasteries situated close to each other, were dispersed across the region. Their location was related to areas suitable for cultivation. All the dwellings in such settlements in the countryside of Myra were built on the valley slopes or on rocks near the fields. Mostly their back walls fronted hillsides hewn from the rock. Although apartments of insulae or complexes with peristyle courtyards are found in the city centres, in the countryside simple hybrid structures with a single room are found.

Due to a lack of research on house architecture in the region, commentaries for typology are very limited. Based on the study on neighbouring *Avşar Tepesi* by A. Thomsen, it is possible to categorise on an interim basis the houses in Myra's countryside into three types: 1) houses with a row of rooms, 2) single-room houses and 3) houses of 2-4 rooms arranged around a rectangular courtyard. Settlements surrounded with an encircling wall, thus within a limited space, contain houses with a row of rooms along the terraces on the hillsides. Each rectangular room of 5-6 m., suitable for a family, has a separate entrance. Single-room houses are the most common type in the region. Such houses of 5-6 m. are usually found individually on the hillsides near small agricultural areas. The last group of houses with 2-4 rooms around a courtyard are found singly near agricultural areas. Entrance is through a antechamber that leads to the other rooms. All of these houses were two-storeyed; but as the upper floors have not survived intact, it is not clear whether they had multiple-roomed layout upstairs or not.

Walls of the houses are usually about 0.70 m. thick of dry masonry built with local limestone. Access to the upper and ground floors of the houses was provided through doorways opening in different directions. Due to the slope of the terrain, the upper floor was accessed via a doorway at upper level while the ground floor was accessed at a lower level. Thus there was no need for building stairways to access the small rooms inside the upper floor. In cases where hillside slope was not available for such access, timber or masonry stairs were built adjoining the outside of the building.

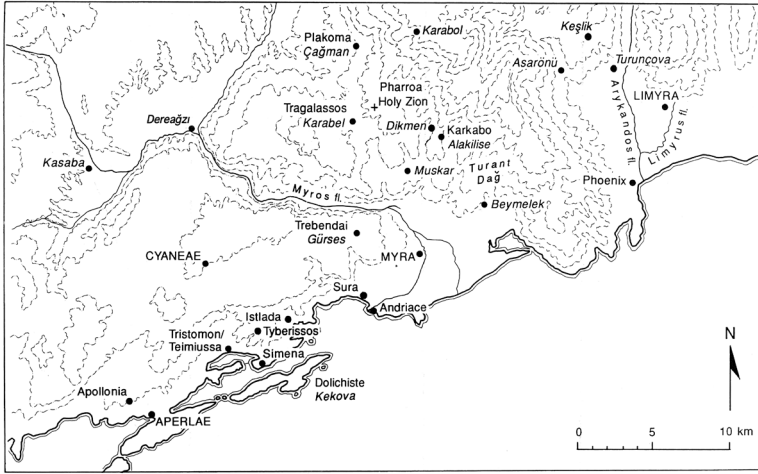
The floor separations inside were built with timber. Timber beams were perhaps placed at intervals with planking on top. It is observed that the ground floors were used mostly for animals and storage, while the living space was upstairs. It is believed that many windows overlooked the scenery on the upper floors of these Early Byzantine houses. Not many niches for hearths have been found, thus suggesting that cooking was done in open-air hearths. This premise is further supported by parallel examples from later periods. The superstructure was most probably built with timber beams, then a layer of bushes and weeds topped with a thick layer of waterproof clay was added.

Because of the viticultural production in the area, most of the houses have their own wine press nearby. Due to limited water sources in the mountainous areas of Myra, water was collected in rock-cut cisterns. Most of the houses in the region have their own cisterns.

Continuous settlement of the houses starting from antiquity through the end of the Byzantine period renders it difficult to date the buildings. Houses of earlier periods stayed in use with repairs, while the new ones were built following the same layout and characteristics.

Historic and archaeological evidence at hand suggests that the rural population of Myra reached its peak in the sixth century A.D. Most of the Byzantine houses should also date to this period. The population started to fall particularly after the plague of A.D. 542, which eliminated the need to build new houses. Evidence from archaeological excavations, architecture and historical sources in the region shows that the Byzantine presence ended in the twelfth century at the latest.

The present work has presented an overall evaluation of architectural characteristics of the houses and rural settlements in the mountainous area north of Myra. However, available data is limited especially for unexcavated sites and mostly comes from surface finds. Nevertheless, this is sufficient for outlining the peculiar local characteristics of the architecture of rural houses in the region. Future excavations and surveys will cast more light on the issue and hopefully reveal more details.

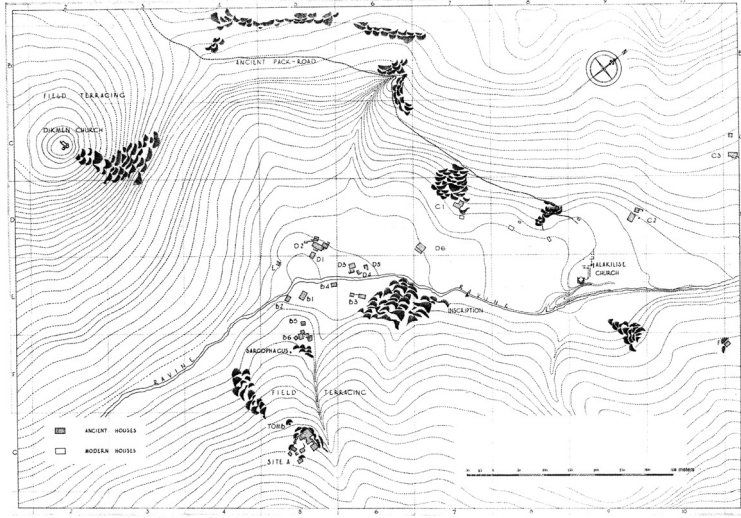
Res. 1
Myra ve çevresindeki yerleşimler (Foss 1991).

Res. 2
Karabel'de setlenerek oluşturulmuş tarım alanları.

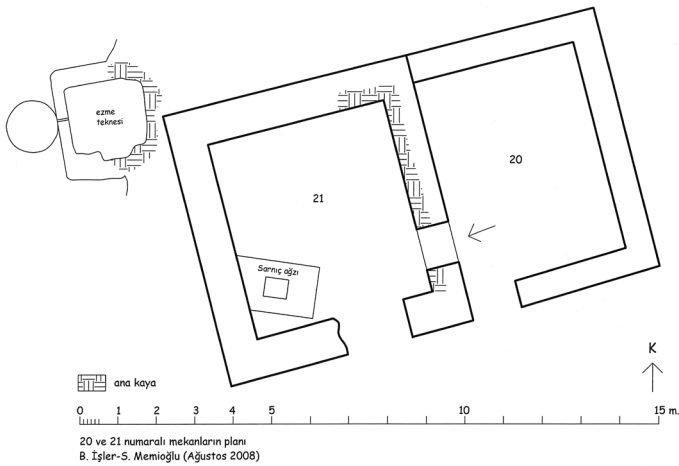
Res. 3
Karabel/Asarcık Doğu yerleşiminin genel planı.

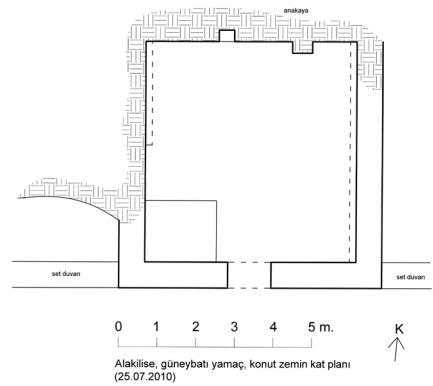
Res. 4
Alakilise köy yerleşiminin
genel planı
(Harrison 2001).

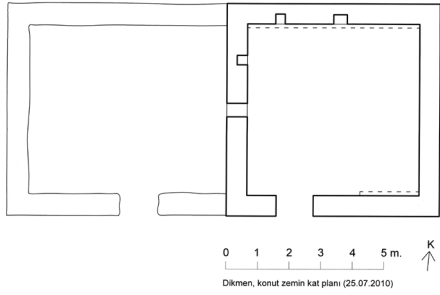
Res. 5
Alakilise, güneydoğu
yamaç yerleşiminde
kayalık alana
konumlanmış konutlar.

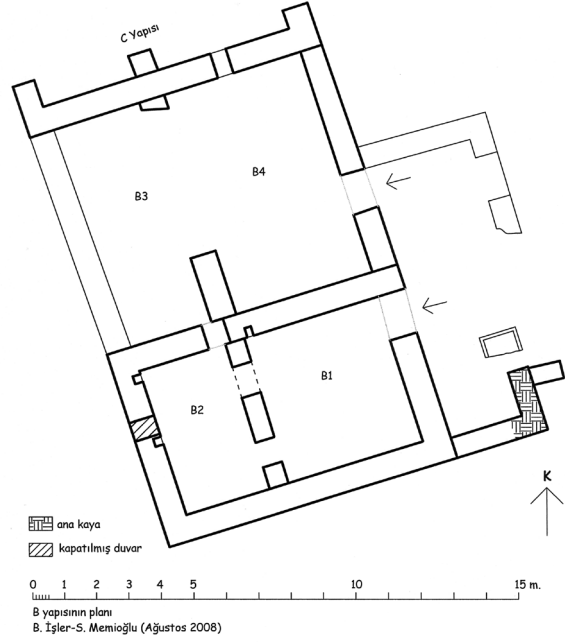
Res. 6 Karabel/Asarcık Doğu yerleşiminde
bir sıra odalı konut.

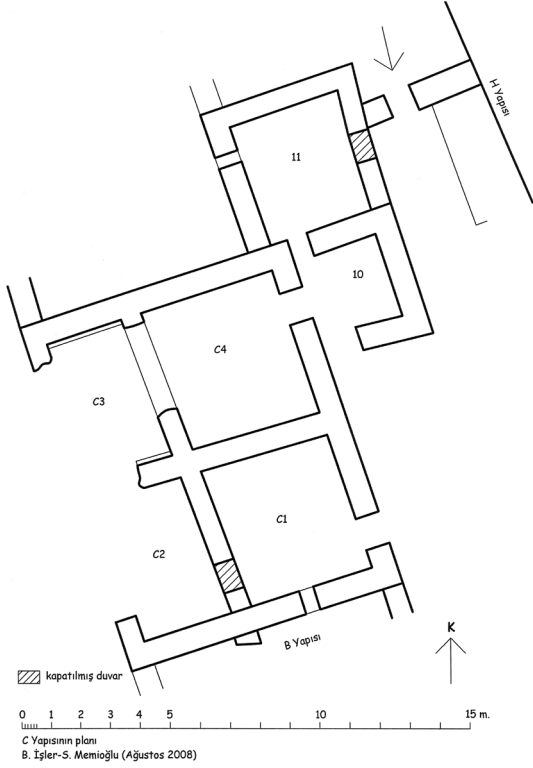
Res. 7 Alakilise yerleşiminde güneybatı
yamaçta konumlanmış tek odalı konut

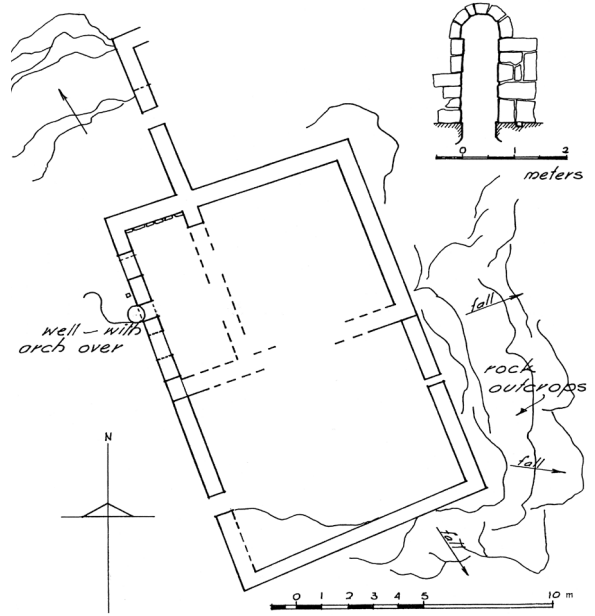
Res. 8 Muskar-Alakilise yolu üzerinde tek odalı bir konut.

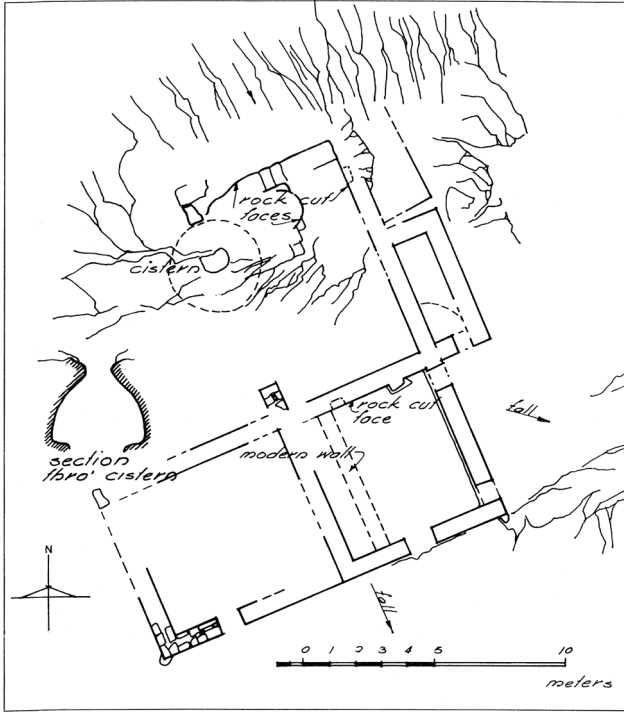
Res. 9 Karabel/Asarcık Batı manastır yerleşiminde çok odalı konut

Res. 10 Karabel/Asarcık Batı manastır yerleşiminde çok odalı konut

Res. 11 Alakilise köy yerleşiminde çok odalı konut (Harrison 2001)

Res. 12
Alakilise köy
yerleşiminde
çok odalı konut
(Harrison 2001)

Res. 13 Alakilise yerleşiminde çok odalı bir konut

Res. 14 Alakilise güneydoğu yamaç
yerleşiminde taş merdivenli konut.

Res. 15
Alakilise güneybatı
yamaçta tek odalı
konutun giriş cephesi.

Res. 16
Alakilise güneybatı
yamaçta tek odalı
konutun iç görüntüsü

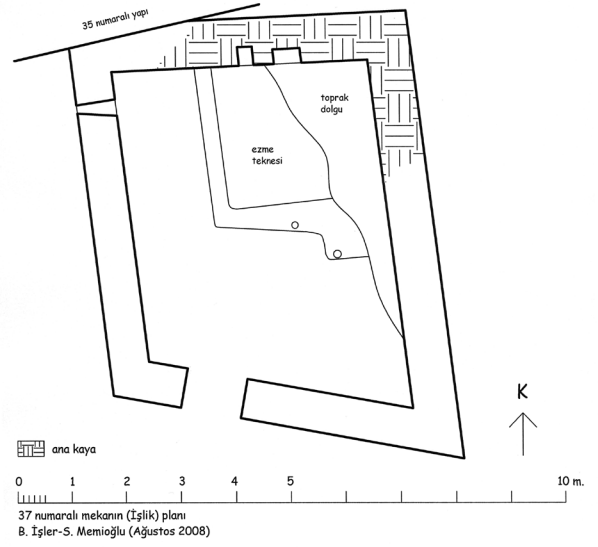
Res. 17
Muskar-Alakilise yolu
üzerinde 20. yüzyıl
konut yapısı

Res. 18
Muskar-Alakilise yolu
üzerinde tek odalı
konutun iç görüntüsü

Res. 19 Muskar-Alakilise yolu üzerinde tek odalı konutun kat ayrımını gösteren konsol düzenlemesi

Res. 20 Karabel/Asarcık Doğu yerleşimi, zemin katı işlik olarak kullanılan tek odalı konut.

Res. 21 Karabel/Asarcık Doğu yerleşimi, zemin katı işlik olarak kullanılan tek odalı konutun iç görünümü

Res. 22 Alakilise güneydoğu yamaç yerleşimindeki konutun ikinci kat pencere düzenlemesi